

politikát üző grófit — a „közös kisebbségi sors“ volt. Ennek a gondolatnak ugyan mindig meg voltak a szépséghibái. A transzilvánizmust, a népi közösséget s a közös kisebbségi sors gondolatát a parasztok sohasem hitték el azoknak, akik ezt a maguk ötszáz holdjáról hirdették. Uraikkal való függőségi kapcsolatuk a régi, szinte félféudális. A kisebbségi rétegek közötti harcok még ma is inkább zárt szobákban, istállókban, uradalmak karámjai között zajlanak le, anélkül, hogy a felszínre kerüljenek. A gazdasági viszonyok és a történelem leckéi azonban az erdélyi magyar falusi népet is feleszméltették. A különféle politikai paktumok határkövet jelentenek a magyar falusi tudat alakulásában. E paktumokban az erdélyi magyar finánctóke, földbirtokos osztály, nagypolgárság, politikából, élő ügyvédsereg elszívta a békepipát az országvezető pártokkal és rétegekkel, különféle előnyökért. Zugott a szél és zörgött a haraszt; ha e paktumok összes indokait és — bizonyos osztályokra nézve előnyös, más osztályokra nézve hátrányos oldalait — nem is ismerte föl a magyar nép, az indító okok egy részéről mégis csak értesült. A falusi magyar tömegek egy része így eljutott az elfáradásig, a teljes politikai közönyig. Egy másik elég tekintélyes rész is csak immel-ámmal hallgatott a régi falusi vezetésre, miután nem volt aki utat mutasson. Így jött a gazdasági válság és összekocant a sok ember, a sok osztály, a sok érdek falun. A máz lepattogzott; a gazdasági válság tüzeiben megpörkölt a „közös kisebbségi sors.“ Az elégedetlenség így kezdett szervezeti formákat ölteni. Megindultak az első parasztmozgalmi lapok. A látszólag néma erdélyi magyar parasztság, mely eddig csak fonókban énekelt, templomokban kántált és kocsmákban beszélt, egyszerre megszólalt. Levelek tucatjai mentek a szerkesztőségek felé. Nagyszerű, friss nyelven írott, mélyrehangzó panaszok hirdették a falú magáralálását. E lapokban versek jelentek meg, melyek friss rimekben, friss képekben fejezték ki a falú mai vágyait és törekvéseit. A példa — mint ilyenkor rendszeren mindig — Petőfi és a magyar népdal volt. Ilyen termékeket közöl a Magyarpartii Ellenzék kiadásában megjelent Dolgozó Magyarság Naptára. Sellyei Józsefek, Veres Péterek még nincsenek köztük, de emlékezzünk vissza bármely fejlett, valóban népi irodalom kezdetére, mindegyik ilyen rögzös és faragatlan volt. Jelentős kulturkrónikai tényként kell regisztrálnunk: az új falusi népköltészet most kezdi bontogatni szárnyait Erdélyben.

(Kolozsvár)

Szilágyi András

A NAGYVÁRADI FIATAL IRÓ, s ezzel együtt a nagyváradi fiatal ujságíró mindinkább különleges kulturtörténeti jelenség az olvasó tudatában. Nem véletlen ez: maga a nagyváradi jelző megmagyarázza. Nagyvárad „különleges“ jellege meglehetősen közismert. Számosan érintették és próbálták már ennek a városnak, illetve társadalmi életének a rajzát. S nem is csak újabban, mióta az új impérium alá került Erdély városait melengetőbb szeretettel karolta fel a lokálpatriotizmus. Nagyvárad az u. n. régi Magyarországon is szembeötlő jelenség volt a különböző glosszálók kezéügyében. Már a régi Magyarországon voltak e városnak csodálói és krónikásai. Regényekben és tárcákban, karcolatokban és elmefuttatásokban seregszám énekelték meg a bihari gentry e fellegvárát, büszkeséggel és iróniával, magyarok és nem-magyarok. Nagyvárad így generációról generációra szinte örökölte a róla való beszéd hol heroizáló, hol enyhén alábecsülő, de mindig romantikus és nosztalgias dédelgetését. Aki valaha is e városban járt, sorra találkozhatott e dédelgetések idézgetőivel. A váradi benszülött nem mulasztja el a jövevény előtt a város ez emlékezőségebe szótt apró epüilon-jait meglebegtetni. Nagyon rendjén van

ez. Nagyváradon tényleg él valami olyan a tradíciója, s e tradíció és egyebek folytán az utóda, az eredménye, amit más városában az egykori Magyarországnak vagy a mai Erdélynek hiába keres az ember. Várad kétségtelenül sajátos egyveleg, már a jómultszázadbeli magyar városok zsigájában is. A multszázadbeli magyarrá öltött liberálizmus s a század és háború elejei liberálizmuson túlágált polgári radikálizmus szólama itt tényleg a legbővebbtorkú. Valamikor a Huszadik Század-ot tényleg itt olvasták a legtöbben. Történeti igazság az is, hogy a háborúvégi útraváló új Magyarország számos élrevetődött embere ennek a városnak a liberális, radikális, sőt már-már szocialista légköréből indult. A magyar irodalom és zszurnalizmus legutóbbi jelentős szakaszának szín- és tartalomadó szereplői tényleg itt irtak, vitatkoztak, sőt senyvedtek is. Nem kell neveket említeni. Aki az utolsó harminc-harmincöt esztendő magyar társadalomtörténetét ismeri nyomban a nevek tömegével szolgálhat. S ez korántsem véletlen. Nagyon természetes, hogy Nagyváradról mindezeket szinte kapásból tudjuk. Viszont a nevek ez összeverődése sem véletlen Váradon. A város egy a társadalmi jelenségek okát értő monográfusa majd példaszzerű tisztasággal vázolhatja föl, hogy miért nem véletlen mindez. A különböző nemzetiségű, iparosodás felé hajló, s a püspöki, feudális és gentry nagybirtok szomszédságában élő város meleg ölekezéséből buján fakadtak az éveken átjáró gondolatok lázfütötte várad virágai. A félfudális szellemű vidék s a félkapitalista, de mindenkép' merkantil város érintkezésében a gondolatoknak és ideológiáknak zsigongó nagy eszme-csereberéje itt természetességgel folyt. Az élet s az életből lecsapódó gondolatrendszerek határértékei közt mindig többértelművé csiszolódott a várad tudat. Ahol határértékek kerülnek szemtől-szembe egymással, ott mozgalmasabbá, merésszé s újítóvá válik a gondolat. Ezért volt évtizedek során Váradon tradíció a „modernség“. Ezért talált itt legkevésbé sem csak majmoló, hanem igenis termékeny talajra minden messzinek és távolinak tünt, de valójában életközeli új gondolat. Nem véletlen, hogy a század legelején Váradon többet beszélnek pl. Herbert Spencerről, mint Budapesten. Ady Endre nevét, s ami ehhez a névhez hozzá tartozott, azt is előbb és többet diszkutálták itt, mint máshol. S hogy annak idején az európai haladással lépést tartva, sorra és frissen vetődtek fel itt a nevek, úgy Bergsoné pl. mint Marxé vagy akárkié, akinek a nevét nem annyira a magyarországi, hanem az európai fejlődés feldobta, az ennek a városnak ugyanolyan letagadhatatlan birtoka, mint fuzsitus gentryjei vagy lump, kávéházba lóval beállító huszártisztjei. S a város e vonása az új impérium következtében sem változott. Közösségek élete nem is változik oly egyhamar, különösen ha a közösségek életében szerkezeti változás nem áll be. Váradon a határértékek egymással való szembekeverülése még mindig aktuális. Sőt azzal, hogy e város, amely a régi Magyarországon a véget sehol sem érő latifundiumok zsandáregyenes táblái tömkelegében élt, mint az újító lázak délszigete, az új impériumban földrajzilag és politikailag határvárossá lett, a „határ“ mesgyéje fölött tükröző gondolatok és ideológiák nyugtalansága még fokozódott. A határ, amely szemléltetővé teszi a kétféle igazság, a kétféle érték, a kétféle életlehetőség, általában a kétféle értelmek kézzelfogható élményét, az új impérium folyamán még inkább a harmadik igazság, a harmadik érték, a harmadik életlehetőség, általában a harmadik értelmek lehetőségét vilányozta föl a várad fejekben. Ezért eleven itt ma is minden új és életközeli minden messzi. A különleges város különleges tradíciója a haladás új tartalmaival és jelszavaival ma megint a várad fejekben jár a legszorgalmasabban. Az új idők új neveinek megint Várad a legmelegebb tanyája. A gentry és a huszártiszt kétségtelenül eltűntek, a haladás jó

érzékenyei és túlkompenzált elméi azonban megmaradtak. A kártyaszobák zsetoncsörgése mellett a szomszéd asztalnál most is a legspintizáltabb vadászcselkekkel vitatkoznak a váradi magán-lángelmék. S ebben a mustban nem csak a város forr, de az idő is, s az idővel együtt a váradi fiatalok, a váradi fiatal író s a váradi fiatal zszurnaliszta. Forr a váradi tradíciók minden súlyos terhével s a váradi elismertetés, komolyanvevés minden vad gőzével szemben. A váradi fiatal író és zszurnalisztát a haladás váradi hagyományain kívül a fiatal Ady roppant emléke hendikepeli, ha nyíltan le is számolt azokkal az értékekkel, amelyek Ady Endre rendszerébe tartoznak. A fiatalok számára a nagyotkezdés itt a tradíció. Szép és jóleső az ilyen fiatalság. Jóleső megállapítani, hogy Váradon a fiatal magyar írók és ujságírók csapata él „váradian“. Jól esik tudni, hogy természetszerű szemükben az idő lovát nyergelni. Aki odafigyel, láthatja, hogy az európai haladó értékek kultusza eleven köztük. Várad velük Európára figyel, s ha félig, ha sután, a valóban vezető hegedűknek kontráznak. Az utolsó években egy csomó időszak, váratlan kiadvánnyal hívták fel magukra a figyelmet. Új tartalmakat szólaltattak meg, leszámoltak az u. n. szépirodalommal, s a napok igazi realizmusával laboráltak. Valódi jel és valódi nyom kétségtelenül még kevés. Ennek a magyarázata azonban ma nem csak a fiatalok fiatalsága: a haladás tartalmait ma nem azzal a türelemmel fogadják, ahogy a századelő haladó eszméit. Viszont ezek a váradi fiatalok nem volnának váradiak, ha Várad szellemi légkörének ellenmondásai is nem jelentkeznének bennük. Ezek az ellenmondások nagyon sokfélék. Itt csak egyetlen egyre hívjuk fel a figyelmet: egy kezünk közé került egészen friss verskötettel kapcsolatban. Nevezetesen: a váradi fiatalok a gondolatok és vonatkozások nagy távlatában az olyan kicsiséggel például, mint a nyelv, s a nyelv formálása és használata a művészi kifejezésben alig vagy nyelvünk helyessége ellenére törődnek. Szívünk ügye a haladás, mégpedig a legtisztább formájában, ennek ellenére szükségesnek tartjuk leszögezni egyszer, hogy a történelem eddigi osztályai által igenis kiművelt és kibővített magyar nyelvet a legkevésbé sem kívánjuk a történelem lomtárába vetni. Az új kultúra, amire törekszünk, törvényes és természetes folytatása a művelődés eddigi eredményeinek. A fiatal magyar haladó író (s méginkább ha ez az író értelmiségi) az eddigi kultúra örökségének a folytatója. Nyelvünk, amit Árpád idegen vitézei a magukévá tettek s a századok folyamán az idegen osztálybeliek szélesebb életlátásával bővült és állandóan felfrissült népi gyökereiből, nem rontható meg a művészi kifejezés során azzal, hogy „a világnézeti posztulátum előbbrevaló“. Mert igenis, aki magyarul akar írni, annak a világnézeti posztulátum legmagyarabb és legszebb kifejezése a kötelessége. Az irodalmi kifejezés nemzetiségi jellege különben sem hanyagolható el. A nyelv az a nemzetiségi forma, amelyen át ma szociális tartalmakat kell tudatosítani. Ezzel nem egy üres formalizmus tételét népszerűsítjük, hanem a váradi fiatalok előtt nagyon jól ismert dialektikus szempontot hangsúlyozzuk. A tiszta gondolatok útja a tiszta beszéd, még akkor is, ha a nyelv tisztaságával való törődésnek ma igen természetese az akadályai. Hisz művészi kifejezés esetén ép' az akadályok leküzdéséről van szó. Az akadályok leküzdését maga a világnézeti posztulátum követeli.

Gaál Gábor